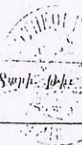

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

ԱՐԶԱԳԱՆԳ ԵՒՐԱՊԱՆՅՈՒՆ ԼՈՒՍԱՌՈՐՈՒԹՅԱՆ

Թ. Տարի: Թի: 14. Բարիք, տարին 20 ֆրանք, գործակալ Յաքոբ Թ. Բիեր, rue d'Enfer, 51. 1865 Յունուար 13. Բարիքի ցույց, Թիպոգրաֆի ժողովրդային լուսավորչության ձամար 25 ֆր.

ԵՆԼԱՆ ԴԱՐՈՒՄՆԵՐ ԲՆՏՐՈՒԹՅԱՆ

Քանի մը տարիէ ի վեր Նարոնէն իշխանը Տերութեան գործերէ հետ ալ կը կենար և հերիք կը սեպեր Թերակոյտին մէջ իր արդու և սակալ վառվառն խաղը լսելի ընել տալ թէ՛ ներքին և թէ՛ արտաքին զեպերու վրայ: Իր կարծիքները այնքան տարբեր էին քանի մը պաշտօնակալ անձնուր կարծիքներէ և իր քաղաքական գրաւ թիւեր այնքան ներհակ սկզբունքի դէմ կը դարձնուէ՝ որ առանձնաւ թիւեր ընտրելի բերք էր իրբն աւելի արժանի իր վճարին:

Աղատամ իս իշխանը իր անցեալը միշտ կը յիշէր և խոհեմակալ չէր սպեր կուրի շատ հակառակին մը հաստատել ներկային հետ: Իր հակառակին մը հայտարարութեան համար, յայտնելու չէր միայն որ ծանր պարտաւորեալ մէջ, յայտնէր համարումն էր որ Տերութեան թիւեր թիւերէն կը՝ զարտուել քանի մը գլխաւոր սկզբունքներէ որոնք հիմն կը ընկալին ոչ միայն ճշմարտացի ընկալման շնորհիւ՝ այլ և բոլոր Արարչի արդի լուստարութեան:

Բարիքի գրեթէ բոլոր լրագրներու ըստին և գրածին նայելով՝ իր ընտրութիւնը իրբն երկրորդ գահաւոր կայսրութեան Մանատուր Խորհուրդին (1), մեծ նշանակութեան ունի և վեհափառ կայսր ու իր հորեղբոր որդւոյ կարծիքներու մերձատուրութեան մը կը յայտնէ:

Բայց մեզ երկու գլխաւոր զեպեր կարելի և գրելին ըրին իշխան Նարոնէն ընտրութիւնը: Նախ՝ սեպակներ 15ին գահաւորութիւնը որն որ Նալական Պրանսայի հետ վերատին կը կապէ և սակայն տալաւն կ'ապահովընէ՝ երկրորդ՝ որքան Նարոն հրատա-

րակած խառ կոնգակը, որն որ Թիւրքիի արքունիքին մեծ զօգնութեան տակ զատ՝ գրեթէ բոլոր մամուլն, բոլորը չարմեց:

Արարչան Բարը առաւաճային իշխանը առաջ հնելով և արդային կամ ժողովուրդին իրաւունքը զլուրին սրանալով՝ անուղղակի Տերութեան հիմն կը խախտէր և միջին գարնա փառատարութիւնը կը քարոզէր:

Արարչան Բարը ծանր բառերով Նալական արդի վեհակը զատապարտելէ ետք՝ հաշտութեան յայտնէր չէր ձգել շուտի և Թիւրքիին մէջ, հաշտութեան՝ որու համար Պ. Տրուսն ալ լախը համարձակէր էր փառատարութեան թիւն զեպաններու գրեթէ իր նախարարութեան կոնցակի մէջ:

Եւ Եւրոպական իրարեւելէ իր արդարեւ հեռաւորութեամբ և անմիջապէս զեպութեամբ պայտիսի անտիկ զատապարտումի մը պատասխանեց իր հորեղբոր որդին արեւել և հրաման հանելով որ Ս. Բարին կոնցակը չը հրատարակուի եկեղեցիներու մէջ (1):

Անկ չը վերաբերուի ընտրել թէ այս գիտութեան ծայրը ուր պիտի երթայ: Այլ Ս. Բարը իրաւունք ունի իր եկեղեցւոյ գաւառած համարութիւնները քարոզել և իր ներքին համարումը պաշտպանել, Վեհափառ կայսրը ոչ ճոպաղ իրաւունք և չաւելի նշանակեալ պարտք ունի իր անընդունալ արեւելներու վրայ հիշել: Քանի որ իրարմ գնէլ տալ և փոքր ընել որ քաղաքական գործը կործանել անց հոգեմէն ներքին չը գործէ:

Մենք որ Ս. Բարին գաւառած համարութիւններու մեծ մասը կը մերձենք, մենք որ միտում և սիրտով համարում ենք թէ Նարոն Սերութիւնը կը սխալի

(1) Վախ մը մոլեռանց եպիսկոպոսներ, որոնք յանդգնեցան կայսրն ճշմանը անցումնէ՝ արդեւ պատիժի ենթեցնէ ինկան:

(1) Այս խորհուրդին գահաւոր կայսր ինք է:

խորատ, Եկեղեցւոյ ապաստութիւնը կը խնդրէինք եթէ չը տեսնէինք որ Ա. Բարը այդ ապաստութիւնը չ'ազեր, ինչ կ'ընենք, զայն բռնադատելու իսկ կ'ենն ախտաբեր թաղաքներու, փխխափայնելու և զխառնեկաւ զմ' *սխառնելով* :

Եկող թիւին մէջ Կորին Արքեպիսկոս կարծիքներու կողմ ցնցը սուսած խորանքուն մէկ քանին զննելու զի-ստաւորութիւն աշխարհ, ըսցը հիմնական կրնանք լսել թէ Հոսմին երած այդ կոնգրակը հին եկեղեցւոյ մը կառն է քանի՞նք արիւրան, և շատ-չը պիտի անցնի անոր ծանր հեռուութիւնները զգալի պիտի ըլլան ամենաւն, նաև Կորին Արքեպիսկոս, որուն անձը և բարոյական արիւ-թիւնը մը սիրար անտարբեր չ'են ձգեր :

Հաստատի ենք որ Կորինն ապաստամու իշխանք, երբ Գերտոյտին նկատելը բացալին, բեմ պիտի ելնէ և իր կարծիքը պիտի յայտնէ Հոսմի վրայ : Գիտնէ մեզ այս կարծիքը տառիչուն զգալի և սաճմանել պտուղէ : — Փաստարարութիւն Երազկայի և զստապար-տութիւն Հոսմոյի : Այն տան կ'ընենք մեր ընթերցող-նեկուն թէ ո՞ր առիթի համարմ տուա միաբնութ, Այս-տիկանէն երած ձայնը եթէ խառնադուրէն երած ար-ձայնադր :

Օ. ՕՐԳԱՆ.

ԼՈՐԵՆ ԲԱՍՏԵՐՍԻՍԻՆ ԵՒ ՄԱՄՈՒՆ

Անգլիայի մէջ Տերութեան պաշտանայնները զովելի սովորութիւն ունին հրաւերք ընդունիլ, հաղկերայթի զանալի և բաժակ ի ձեռնին, Երբեմն թեթեւալէս, երբեմն կշիռով այլ և այլ նիւթներու վրայ խափ բաղ-նալեան տալէ : Գովելի սովորութիւն՝ վառն զի ոչ միայն մայրաքաղաքը անկէ մեծ օդաւ կրնայ քաղել իր շրջերկրուն որովտութիւնը խնայելով, այլ և հաւոր-չակցութիւն հաստատելով պաշտանայններ և մաս-տարկին հետ :

Փայտիւր մը սրն որ իր զործերու հոլը արիւններու վրայ կը ձգէ ու իր նիւթէն, ապաստութիւնը, որ լսել է իր կեանքը, վառնգի մէջ կը զնն ու Կորին օրեր կը պա-տարատ իր ձեռքով : Փայտիւրի մը համար կրնայ աստի ինչ որ մարդու մը համար կը կրկնուի միշտ և *ուսն առկ* — Ուրիւնն բուն մը մի սպասել (1) : Հին

տանն ահագնայ ազգեր և քաղաքներ հրապարակի վրայ կը կարգադրէին իրենց արտաքին կեանքը : Ամենք, մեր օրերը, տանց ոչ զննաւ մամանակին և կլիմային օդիցին այս սովորութիւնը նորոգել և ձերտութեան խնդրները պարզելով լսած էլ պատգամաւորութիւնը (2) ժողովարկներու արքայութեան նիւհակ զրուիւն մը սեղակով : Այս հեղինակները սխալեցան մեծապէս : Պատգամաւորութիւնը ժողովարկի մը արքայութեանը չը կորած անկը, ինչպէս զեպարտութիւնը թաղաքի մը իշխանութեանը չը կրնար անհեռել, ըսցը պատգամաւոր-ութեանը բերել հիմնադրութիւն մը ըլլալու համար պէտք է որ քանի մը թեթեւութեան և նիւթայն զանալի, և այս թեթեւութեան մէկն է ապաստութիւնը : Որ ապա-տութիւն չը կայ մարդիկ կը շարժին, կ'աշխատին, որ կ'անցնեն (և Աստուած զիտէ ինչ օրեր) ըսցը չ'են ասլիք, վառն զի ասլիք թէ լսյն կկրտով տանալն այս բաժնի միաբն, կ'ենթադրէ նեղուն զուր ծառայ, և ծառայուն համար մարդաս մարմինը և հոգին ապա-տութեան կարտաթիւնն անին :

Եսլէ՛ մէջ մը անծ մայրիկ որ քարէ մը ներքեւ կը փթթի. հոգի թէ տար մէկ մայր զուր կ'ենէ և այն ալ միշտ ծառայուն կերպով :

Պատգամաւորութեան արիւթ թեթեւութեան մէկն է մամուլը, մանաւանդ մեծ աղկերու մէջ : Բարեկիցա պաղկա մը մամուլը միաքիս ասլիք է լսալ : Կարելի է թէ հիմարուած տան և տղիտութեան մեթի մէջ՝ մամուլը պայտիս պաշտան մ'աննալ, ըսցը այսոր ապաստնի միաքիս ու զննակալը ըլլալ և չօղկի թեթով զննուած՝ անոր խորհածը շար զին ծառայել :

Անգլիա՛ որ Երազայի ամենէ ազատ և հարուստ երկիրը կը սեղարի, այս հիմարութեանը լաւ պիտի ու իր զիտաւոր պաշտանակալը (2) զայն կը փաստարէ հե-տեւեալ կերպով,

« Կամուր ճիմարեա նեցուկ է քաղաքայն և կր-նային ապաստութեան : Առանց ազատ մամուլի այս տե-տակ ամեն ապաստութեան արմատաւոր ետթիւն մը չը կրնար ունեալ. Կրեւի և կ'անցնի փայտակալէ : Ազատ մամուլով վերը յիշուած ապաստութեանները եր-բեք չ'են կրնար քանգուիլ : Անգլիայի մամուլը պատի-կնէ ազգին և հաստատի եմ որ հա զանապնեկն ամենքն ալ ինձ պիտի միմանա ազատ մամուլի կենդա-նութեան համար զինի խմբը : Կենդանութեան ապաս-տամուլ : »

Այսպէս կ'ընէ խորալէս պաշտանակալ ու զինն շարժերուն կը մտնցնէ, և ու՛շա քանի մը հարկը բաժակներ ըրարներու վրայ կը անկալն մեղք կ'ընով երկար օրեր մամուլի ապաստութեան :

Ուրիւ պաշտանակալ մը (3) սեղանը բեմ ընելով և

(1) Delegation.

(2) Lord Palmerston.

(3) Lord Clarence Paget, ծախային պաշտանակալ :

լուսողից որոշը քաղաքական կրօնքի գործիչ՝ կը պոստայ հրաւիրածներու տկճաշէն ի վար:

Եւ, ձեզ կ'ըսեմ որ իրով սեւիկ մէկը չը կրնար յարդիւ տպատ մտնել մը անգիւտ թարթիւնը: Մամուլին բրած կրկնութիւնները պատուաւ են ամենաւ համար (Գրտի): Անտիք գրեւոր մէկը կը հանեն և յարցելնիւն հանցանքն կը տան՝ մեծք որ պատժանաւը ենք ազդին (1): (Ձայն. աղբիւր միջոց.) Աղտաւ և անարդէկ մամուլով այնպիսի վիճակի մը մէջ կը գրաւենք որ լսեմ մը չ'ենք կրնար բնէ առանց պատժանաւը յայտնելու: Աղտաւ մամուլը շատ թարթիւններու հետ այս ալ սեւի որ ազդին պատժանաւները կը բանալան իրենց բրածները կեն: »

Երբ մտայտալով մը պատգամաւորութիւնը պայտաւ կը կտատարի, յայտնի է որ ազդին իրաւունքը և մտաւորին անկախութիւնը կ'որոշանաւորու տեղ կը հաստատուին և կը լսեն զորութիւն:

Ազգիւն, բոլորք իրէ մը վերէ, հարուստ և աղտաւ մտայտալով մ'է. մէկը չը կրնար աւանալ պայտ: Անգիւտ վրայ կը լսենք ինքնատեք և շահաւոր ազգ մ'է ու ամեն բանի մէջ իր պատուը կը բնաւ: Ձգտութիւն չը ծախք, տպատութիւնն ալ չը կըլք. և գտարի փառքի ևսեն չը վաղք, լայն շահ մը տեսանքն տեւ իր միտքիւն և հանաւոր իրեն տեսակ մը զիջանգնութիւն կը տան:

Ինչպէս կ'ըլլայ ուրեմն որ այսպիսի ազգ մը երբ մամուլի ազատութիւնը, և ուրիշ ամեն կեցող ազատութիւնները, կը սերն, կը զովն, կը փառաւոր, երկինք կը հանեն՝ միտ ազգերը տակաւին չ'են հասնալնոր որ մամուլի ազատութիւնը և ուրիշ ազատութիւնները պատուաւ հիմնադրութիւններ ևն: Միմի՛ Անգլիան բարձրակի սկսել բան մը սիրած աւել որ իրեն օրինակին չ'են ուղեր հետեւի և հարստանալ այսինքն բարձրութիւն գտնել:

Օ. ՈՐՊԵՆ.

ՊԱՐՄԻՆ ԶԱՄԻՆՈՒԴԱՆԻՆ ԵՒ ՏԵՂ ՄԻՇՈՆ.

Հարթէ երկրուն է (2). Ժամը ետի կայ չիկայ և որդին օրտկուն գործերը դադարու վրայ են: Արածա թէ լոյսը մարդաբազարը կը պարզուի: Ամեն մարդ, այլ և կին, ձերարնի և մանկան, տեք և ծառայ դէպ ի ծովեղը կը վաղեն և կամուրջին վրայ, երկու կողմերը, քովերը, բոլորակը հաւաքեր մեղիններու տեւ կը դեռան ու կը չաթտակին. Հանդիսատեսը չը դիտէր ո՛ր կողմ նայիլ

և միտքը, տնքան իրարու ներհակ անսիրենքով համակուի, որ խորհիլը անգամ կը մտնայ և կ'սկզբնէ շտարակ խառն բաղմունք մէջ ուր կը պարտէր զերի անձի մը տեւ: Հաւանաւ ամառգործն սուրեն, կը պատան և կը կուտին. հոն ուրիշները պատու և խառն գէլքով կ'մտնան կամ չախկայն գտնան: ասան կ'երթան ու անկողին կ'երթան, այնքան իրեն: մամուլը մեծ է և յայտնութիւն՝ անտեսելի: Աման ուրտի և զլիտլին գտարթ՝ ձիւս վրայ կը սեղեւեկուի և տեսնողներուն կ'ուղեն յայտնել որ խախալ իրեն ուղեցայց է: շտարեքը շտառներու մէջ կը թափուին և քաղքին պատերէ հետու գաշտի տը ծծելու կամ աման անտեսի հանգստութիւնը վայելու կը պատրաստուին:

Տեղ մը թիւրք կ'ենան խառն մը ձիւնախալ տեսնող պատնալեղում՝ և ստորէի շարքի նման իրարու քո կ'ուտան՝ հաղկա թէ կը խրտի և ծախ կամ երկինք երես նայիլ ամեն կը սեպեն: Ինչ համեստութիւն ո՛ւ ևայնախ, գրեզ բամբակները քովս ըլլալ տեւ են...: Ուրիշ սեպ մը՝ քրիստոնէական կենքերու բաղմունքի մը, ախարհիւ չորս կողմի հաղաւոր և կտառաւ իրարու յարաբացած, կէս մը եւրոպական, կէս մ տարիսան և կէս մ'ալ չը կրնան երկինք ո՛ր կողմի տեւը կը ներկայացան: Ինչ կողմութիւն. ո՛ր Բարբիկի անու շինանքն հոն ըլլալ պետք էիք որ ձեւել և հնարեւ սովորէք...: Անհնալեւ է որ վարծ աչք մը շտառ չ'ընան անոնց ծախքին ազգային կենքերը քոնք: Եւ բաղալի հետեւիմ բախիլ պաղպղին չենքը ու տրեւեւ լայն շտարհք կը կորտաւնեն: Փիշ մը հետու թէթեւ մարդու և շիթիթի երեստարկներու քոյ մը կը խրտի և ստաւ օրորող թռչունի նման ցուպ կը խաղցան: Յանգալին երեսով հոս կը նայի, կը կենտրոնի շարժումով հոն կը գտնայ, ախայի տեւ բերնէն բաներ կը թափալէին, վեղեկին նման սերտաւ խառքեր կը ծախեն, համեստ կենքերու քոյ կը նստեն, անցարները կը ծաղկեն և օրով հետեւ քանի Քրիստոսէին բառ թծալով սովորած է, կ'սիրի ուրիշ ու փալ և մար մտնող տրեւեն դէպ զինք յուստորտած կարծել: Ո՛ր լուստարութիւն, ո՛վ արդեօք կընայ հաղալին քո անանով կատարուած խառնութիւնները և մուլթիւնները...:

Այս շիթիթիներու մտ թիւրքի հաւաքում մը կը տեսնուի օրն որ միւսներուն ներհակ պատկերը կընայ սեպուի. անշարժ և կախ երես դերբով կամ արհամարհանքով քրիստոնէական տեսու վրայ կը նայի կամ քեպայիտ օրեւով կը փափայ և կամ միտմանի բառերով և խաղերը կէս մը ուտելով կարծիք կը յայտնեն Եւրոպայէ ծանր գէպերու վրայ: Ո՛ր քաղաքականութիւն, եթէ քո պաշտոնայինքն տեսնող բերնէն եւտը լսէին, ամեն մէկը Րիլեւո, Միթիւրնի կամ Քալուր մը կը գաւառար...:

Ստալիկ այս թիւրքերուն ծանրութիւնը կամ անշարժութիւնը ինձ զարմանք կը տար: Բարբիկ կամ միտմանի տեւ շիթի չեպայի բարձրագէ եղած մարդկային վիտումը կ'աղբեր և ո՛չ քնա իրենց վրայ: Ներ շայնք աչք ունք

(1) Պ. Սկրիլեան ամեն թիւից քոյ լսէ:

(2) Պոլիտ. 1853, յայտի վերջերը:

կը խաղցընէր, Գնդը կը կտրատէր, Նրեան բերան կը խզէր, թխրքին կերպորանքը հայեւոյ տէս անվարով կը մտար:

Այն մամանակ հասկեցայ որ թաւը մը քրտատնեայէ որսչելու համար չարածմբ քննել կը բաւէ... Պայտի մէջ նայել մի կը ինչպէս կը չարիքի եւ չուտով կը գտնուի թէ ինչ ազգէ է...:

Նրկեմբի վրայ հայել թէ քանի մը տանիք կը թափառէ եւ արեւի կիտամե նշողներէն սոկի զոյնով կը դարգարտին. հարկանքը կտրծես թէ մեծ հրկեհ մը կը բեկեղիկ. ողբ տալով է եւ բնանտարածք քայքայեցնուաւ քարակոտ հայր. իր խառն չափով, հեշտակի գեշեր մը կտառեալ տնեան: Մովը հանգարտ երես տնի, եւ Արեւիքի ու Երասխայի ամեկուան մեզիկի համարայ տալով կը մատար, կը հաւի, կ'երթայ հարազատեղիս քարայրեր մանազարտ համար: Բազմաթիւ թուշներէն մովին վրայ կը թափան եւ ճալով արս կը բնտանն աշխարհին զեղ ի խոր անվար. արաղաթեալ մամուկներ, ծաղիկ տէս կը ստրան եւ իրար կ'անցնեն. մեծ եւ փոքր տարբեր թեքերու նման իրարու մաս կը շարաւին եւ անգործարարէ կ'ստրանն որ իրենց սրտամեծով տանուան ձայնը խեղցին: Մովը զինք Բարեկրեանն երկրին քովեր կը կտրծէ: Ամեն կտրծ ըկեր ձայն իրարմէ տարբեր հանդիսատեսին տկանջը կը վերադառնա եւ իրաժարմ լեզուներու. անխնայից գտածներ կը լսուի իկո մամ հետեւն: Բերան մը թխրք իրազով կ'որոտայ եւ քրեկնի մը սպասալիքը սպասալիսան կ'ստանա. Նրեայ մը քրեկարիքը շարժեկաւ կը մամայ եւ Գնդին աշխարհի հայհայտնք մը կ'ընդունէ: Առանց քով մէ եւ նայն բերանը մեկնել հինգ լեզու կը խօսի եւ իր անհէթիթ զայցալիկով ուղեւորին վրայ գտած լուրջիկեան չը ձգէր: Բիւր զեմբ իրարու սպասանցու եւ գրեթէ թշնամի կը մտարն եւ կը հեռանան, կը հանդիպին ու կը դառան, կ'երեւին ու կ'անհետին շուտով: Գրեթէ անկու որ տեսարան մ'է սպս եւ Պայտի ուրիշ տեղ մը կը նշմարելու ընտ: Ստար ուղեւոր մը կրնայ զայն չը սրբել, քայքայ անխաբիւրէ եւ որ, զանէ տալի անգամ, մամեկով չը յաղէտակալի անհիլ եւ մողորմ արցնեալեանքի եւ բարգի վրայ երկաթաթիւն չը մտածէ...:

Փառաշուք Նովիքի մը, աղեկն երիտասարդ մը եւ եւ կամեալին վրայ կոյնիք եւ շողեկուն մեկնելու մամին կ'ստանանք: Բարբ օրը Պայտի տակու վրայ ըրեր էի, արեւի, կալի եւ ամառիկէ Կանիեքու մէջ անհնարին նկարներն քաղելով: Նրեք չը պիտի մտնամ քանի մը օձաձեւ եւ հոտած գոհհնեալ կողմերը տեսածս եւ լսածս: Կարծես թէ քաղցրալիսան աղեկութիւնը նիւթ թական աղաթիւթիւնը մտնալ կուտայ: Հին Բիւզանդիանի տալեկները եւ շէնքերը կ'ուզէին տեսնել եւ, եթէ կարելի է, լաւ մը քննել ապառնի երկաթիթիւթեան մը համար: Ինչ կ'սպասէի եւ ինչ գտայ: Ափսոս, որքան կը խաբուի մարդ ուրիշի մը նկարադրածին հաստատով

եւ որքան կը ցաւի Եաթը տխուր իրովիւնը շուտ փելով: Արեւայրը երազի մը թեւեռու վրայէ վար գրադող սերտ մը այնքան չը մարմնեկը որքան եւ այն օրը: Նրկու երեք մամգար ստացան Եաթը միտար բուրալովին լաւանք՝ հայել թէ տեղ տեղ հնաթեան թեկորով մը կ'զրարէր եւ իրաւանք կը տար այն ուղեւորին որն օր Պայտի տարաքին գիւրքը վայելելէն ետեւ չէ ուղեր երեքը ներս մտնել, եւ իր ուղեւորութիւնը շարունակեր է հետեւն տեսածը լստակալն սեպտով...:

Կամեալին վրայ քառորդ մը սպասելէն Եաթը՝ երեք-նիս մեկուկ մտնող շողեկուն, օրն որ յուզածը քաղման թիւն մ'առնելով սկսեալ գեղի ի խուկեատար ուղղի: Հասաւ ուրիշ տեսարան մը տեղի նոր եւ տեղի հետաքրքրիկ տարալիսան համար:

Շողեկուն որքան առաջ կ'երթար այնքան քաղման թիւնը կը սեպտարուէր եւ կը հանգարտար, շուտը կը մեղմուն եւ կտրծես թէ անտես զարթիւն մը երկուքի կը բամբէր քաղք ուղեւորները: Կիները շողեկունին մէկ կտրծ եւ մարդերը միւս կտրծ կը քաղմուն շարունակ: Ինչպէս... — Մ'զ կրնայ բան: Մէթ ժարդ եւ կինիկ այնքան իրարմէ թշնամի եւ որ իրարմէ քով չ'են կ'նստար մ'նայ մամ մը. ո՞վ օրմ կը խորշէ. կ'ենը մարդի հետու կը խոտի, եթէ մարդ կ'ենի երես կը դարձնէ: Համեալութեան թիւնը արշաւարդութիւնը, բնաթիւնը եթէ նախադարձարմը իրարմէ կ'օձան մարդկայն սպիկ արու եւ կը սեղ: Բայց համեալութեան անխնայ քով մ'է եւ ոչ կտրծ շարժը. բնաթիւնը սպալիսի օձաձեւ մը չը յայտնուի եւ քաղքութիւնը անոր զեմ կը բողբոք խոխ: Ուղեւոր քաղմ, նայէ, հարցուն, նշանակել, գրէ, եթէ կ'ուզես եւ եթէ կ'ընտ, քայքայ քով մ'ը ընտեսէր: Ուղեւորութեան տանն փիլիսոփայութիւն ընել՝ ամեն գտարձաթիւնը թիւնը արշաւարդէ: Կ'ստամ կը արտաքին հրեշտակի զեմ մը սպալիս ստանի մէջ ստատանքաւ տեսնելով, փառ գիլաւ գիտեալ որ կ'ենը որքան մղալիս այնքան անհամար է իր բարքը, քայքայ եւ բաժանուի սովորութեան վիճիւր. մամանակը մայն կ'ընայ յաղթել եւ կենդանի ուրախանեալ տեղի կ'նային շէնք շնորհք սալ նշմարեալ համեալութեան անտես քաղով զերեւեք դարգարելով:

Շողեկուն մտնող չը մտնաք փառաշուք Նովիքիին աներեկայ թեւալ քաղմութեան մէջ: Այնքան մարդու բարեւ կուտայ, այնքան բարեկամ անի, կ'ըսէի միտաքալիս, որ ամեն տեղ մտնել մը կը գտնէ եւ գրեթէ բարեկամութեան կ'ընդունի, փառ գիլ էձմ կ'արժէր որ փառաշուք թիւնը ստատանքին սիւրջ քաղման ընէ մէկը:

Ո՞վ գտնէ հիմայ որս քով աղալիսն սէր, կ'ըսէրի սէր եւ ուրիշ տմեն անհանգիստ կը մտնի անխնայ ստատանքի թիւն եւ ստակ կ'ըկալ (1) համար: Այս ալ արհեստ մ'է մանաւանդ Պայտի մէջ որ փաղմուրդը խաղի շատ օր սրբի եւ գրեթէ առակ կամ խնամանքի վիճաներ բաղով կ'ուզէ կ'ըրթալ: Նրանի թէ քիչ Բալ կ'արգալ սիւրբ եւ գիւր-

(1) Tout flatter vit aux dépens de celui qui l'écoute.

գերաւ խորհարդ հարցընէր. կարելի է որ աւելի տնօրծ եւ զիտութեան պաշարք ունենար այսոր: Ձրախօսին բնեւոր ըսն ամբողջ դուհէն մէջ կրկին ծախողներէ գնելու կը նմանի, միշտ առդի կը նստի...:

Այգիւն երկաստարդը եւ եւ կենելու կողմէն հեռու տեղ մը քաշուած կը մնայորք առքի վրայ՝ վրան զի ոչ նստելու ամբողջ կար եւ ոչ պարտաւր կարելութիւն: Փորքը առ վարք մտածութիւնը դիտ առաւ (1): Թէ՛ հետաքրքրութիւն եւ թէ՛ երկաստարդի իրիձ՝ սկսայ ուշադրութիւնս կենելու կողմ ուղղել եւ նայուածքիս հեռու տեղս թե՛նէն օգուտ քաշել: Ինչէ՛ փարակ, ինչէ՛ զայն զգայն տեսնեն եւ ինչէ՛ անտեսելի դերքեր: Ինչո՞հանրապէս Պոլսի թիւրք կենել չը հաղորդի հապա կը սղլուի կտաւի մէջ եւ ահա անոր համար ստիպուած է միշտ իր վրայ հայտնի որդիս զի համեմատութեան կէմ չը գործէ: Ամենէն փոքր անհոգութիւն մը իր մարմինին կէտը երեւան կը հանէ, սակայ աղանդի քաղածնու հետ եւ երբեմն անտեսելի ձեւերով:

Այս անդուտ տեսքը բաւական դրսեւորք տուաւ ինձ՝ բայց երթալով զտան խորհարդներ մտաւր պաշարեցին: Կրնամ՝ բոլե՛ որ սպիտակ ձիւնէ վրայ նայողը այնքան պաղ տեսիլներով չը համարուի որքան եւ այն սպիտակ տեսանկերու վրայ աչք անկելով: Ստաղիւ չէ՛ք դիտել յարդիւ իմէ՛ անտարբէր մարդկայնի սպիլ աղւոր կէտը՝ որու վրայ կնուրթան փառքին տեղ՝ կշարժեան նշան մը կը տեսնուէր եւ տրեւելեայ ընտանիքի տխուր վիճակը անկերեւ կը յայտնէր:

Այն մարդիկ որոնք կը տարակուսեն թէ կենել լուսաւորութեան անհրաժեշտ տարր է, կրնան Թիւրքիայ երթալ եւ իրենց կտակածը փարստել: Հնդկ դարէի զեւր մէծ տէրութիւն մը հաստատուել է հան եւ ստանց ընկերութեան կեանքի կ'աղբի, վրան զի կնուրթեան կարող չ'է ուղեր ճանճնալ եւ անոր սիրտին հետ միտքը պարզել...:

Երկաստարդ ընկերս դիտելով որ խորհուկ կը մտածեմ եւ մտաքով կը վրդովոյնմ, զիս առաւ վարդաւառութեան եւ քիչ մը հեռու տարաւ ըսելով.

— Մի՛թէ որ մը ուղեւորութիւնը պիտի գրես:

— Կարեւոր է, ինչէ՛ կայ. ինչու տպախի հարցում մը:

— Ո՛հ, բան մը չը կայ. կը տեսնեմ որ աչքը շարս գին է եւ...:

— Արհեստաւորը նոր քաղաք մը հասած ժամանակ այն բաներու վրայ աչք կը անկել որոնք իրեն կրնան տեսնել. շարս կողմէ կը նայով վրան զի բնութիւնէ եւ բնակիչներէ ուրիշ գնեւոր յիշատակութիւններ չ'եմ գիտել Պոլսի մէջ:

— Բնութեան ըսելիք չ'ունիս ա՛:

— Աստղ է. բայց լսէ՛ մէջ մը նայլմ, երբ աղւոր կին մը կը տեսնու որ քաղաքէն հարցեր է, միտքեջ չ'են անցնել որ իր գեղութիւնը կը հաղորդապատուի իրեն արժանի հագուստ կրելով...:

— Կը հասկընամ ինչ լսել կ'ուզես:

— Եթէ այնպէս է բնութիւնը պիտի շատ մի՛ գովեր որպէս զի բնակիչներու կամ իշխանութեան ըրածները վար զարնելու չ'առիարդին:

Անցնիւք աւել խնդիրք մը: Բարբաթը բաւական հայտն գեղմը կը նշմարեմ, քիչ մ'ալ մեր ժողովրդի վրայ խօսելիք. հնամ իր կայսրութիւնը ինչպէս է:

— Գիտցած իդ պէս:

— Արեւմտ մեծ փոփոխութիւն մը չը կայ:

— Եթէ ինչ կը հարցընես, ա՛չ, բայց եւ լաւ մը չ'եմ կրնար գտնել վրան զի ամեն որ մի եւ նոյն երես ու մի եւ նոյն կարծիքներ կը տեսնեմ ու կը լսեմ: Ասիկէ զատ Պոլսի գուրս ուղեւորութիւն մը ըրած չ'ունիմ որ համեմատութեան կէտ մը գտնեմ:

— Ես ալ հայրենիքէս այնքան ժամանակ է ելած եմ որ բան մը տեսելի չ'եմ կրնար ըմբռնել: Որովհետեւ կարծիքները չ'են փոխուած՝ հասարակ իրերը կը շարունակուի միշտ, այնպէս չ'է:

— Առաջընէ աւելի, սա՛ զիմացի մարդը կը տեսնես:

— Այ՛:

— Լաւ մը յիշէ անոր գեղմը վրան զի կ'օճեր հրեշ մը կրնայ սեպուիլ անիկէ: Հիմա նստել է հոս հանրապետ եւ համեստ կերպով ու կարծես թէ իր ստուերէն կը քաշուի, բայց մի՛ խաբուիր, երբ ստեղ զաւանց եւ վարը կ'աղաղեն իր զխաւար պարքեր է կրօնի ինչպիսի մը գուրս հանել եւ բարբաթը գնահատելու հետ կրաւի կատարողներ: Ինչ եւ իր նմաններու տկուրը այնքան շատի թ ընտանիքն, որ Բարբաթը անհոգ պարզուէ. յիշե՛նք հեռուորդը: Գարի է որ գնահատ նախաւորութիւնը պատուեն:

— Ո՛րք եւ տեսող, որ զինքը ընտրելու անգամ անգորութեան չ'ունի: Եթէ ինչ կը հարցընես թ ընտանիքը ամաւորութիւն կը յայտնէ եւ ոչ թ ընտանիքիւն, ու ինչ եւ ինչ կ'օճէ անիկ վրան չը կրէր:

— Իրտունքը ունիք, բայց գինեւք որ մեր կողմերը թ ընտանիքիւն միշտ կը յայտնուի ծանր խտրութիւն հայ հայտնութիւն եւ երբեմն աւելի նուառ կերպով մը: Կուտ բարբաթ հետեւութիւն որն որ օտարին դարձնար կը տայ, բայց մեզ զգալի չ'ըլլար բնու: Ինչ ըսեմ հոս թ ընտանիք յարկը գրեթէ անմասն թ ըսն մ'է:

Այս խտրութիւն վրայ ագիւն երկաստարդը տեսնելով որ կրօնի խնդիրներու մէջ անտարբեր եմ եւ այս անտարբերութիւնը ծուռ մեկնելով՝ սկսաւ թեկնաւոր յուրիւր եւ ներհակ կողմէն վրայ կնու նետար սեղալ: Թող տուի որ իր անանկ եւանդը պարզ եւ ուղեղի տեսնել թէ միշտ ուր կ'երթայ իր Հոռոմ վրայ աւելնցած միտքով:

Առիթանը հաստատութիւն կրօնի խնդիրները սիրէ եւ տեսակ մը հետաքրքրութիւն կ'զգայ կրօնական միջնորդ արձագանդող լսելով: Մարդիկ տեսալ յուրիւր մէջ որոնք ստուարութեան աւելի մեծ զրազում ըրած են հասարակ մասերը: Ձը կայ հրապարակ մը որ գրիւնք անիկ պարզընէ, չը կայ զո՛հ մը զորն որ չը փա՛թան գնեմ թ ընտանիք

(1) Que faire en un gîte à moins qu'on ne songe.

ապանդի գեմ՝ դնելու համար: Կրկնվե անցողայ, թմբած
և անասորքեր ամենև ժամ՝ անգինեբու համ: Աստվածներ
չտառվ կը բռնելի, միտքով և սերտով աղէ կ'առնու, և
ստիչ՝ մարդի կը փոխադի երբ հաստարի աղանկ կ'առ
չ՝աղի մը կը բռնել իր բարբառի: Ասի իր բերան կ'աղէ
գտար ևրեւոյթ մը կընայ թաղի այս, բայց եթէ մտա-
մենք այն երկար բանավեան վրայ՝ որտե՛ն երբեք
Աստված քրիստոնեայ մարտիրոսները արարածը են
ամեն մտային և քաղաքային գրադամներէ գրեւած
ստղերով, անոր բանն տալիս կընանք թմբածել և
սրտմտելու աղի կը հարկադրաւորե՛ք ներելու: Եթէ
կրնաքին այս երկնամէ և պինտ ալ չ'ըլլաք՝ արեւելցիք
մարմնովին պիտի բնկզմէին այն նիւթամեղ սկզբանե-
րէն ալ մէջ ուր տատն բացման թին մը օրէ օր աւելի կը
մտենայ անտատն հօտի և կ'սկսի իր փոքր քաղաքը:

Նոյն կերպ կը խորհէի ապիւն երկատարային վառ-
փառն և գտարի վեմեր դնելով: Բարբ իր երեսի
գրեւոր ներքին աշխարհի մ'աղթ բնաւ կը յայտնէին
կրնաքի վրայ խոսելու տուն և իրեն համար տնեցած
սպասարար թինն մեկնով կը փոխէին:

Անք դեռ խոսելու վրայ էր երբ շողեւնաւ ծովեզր
հասաւ: Կարա երանք շոյա և փայլ քաղցրով ու սկսանք
բաղմունքներն մէջ փառաբաշ Եղիմիլցին բնաւել: Այն
փայլերներն հոյ կին մը տատնի մէջ պլլումա՝ տանե-
լով որ հոյեթին կը խոսիմ և կարծելով թէ տարապղի
եւմ բառ իր քաղի կ'ենան. — Տե՛ն, տե՛ն Ֆերենի մը սր
հոյեթին կը խոսի: — Բարդեստանդ է Ֆերենի չ'է: Կ'երեւի
թէ, այն տունը, աւելի տարի քան թէ հոյա կերպարանք
տնելի:

Այս խօսքը ծանր եկաւ ինձ և այսօր հրապարակաւ
կը պատասխանեմ Եղիմիլեան բանաստեղծի մը հետ,

Հաղուստ և կեմքս փոխում եմ, բայց ոչ սիրտս:

Պերենիի համար, սի և բոլայ, թո՛ղ մէյմ'ալ մարդը
հաղուստն չը գտաւ, վասն զի իր վրայի սպիտակ պա-
տանքն ալ հոյա նշան մը չ'է...:

Ծովեզրին քիչ մը հեռու գտանք մեր Եղիմիլցին օրն
որ կայնիք հեղեղային գեմով մեզ կ'աղարկէր, բանաւեցայ,
բանաւեցայ թուրով և մտաւրը չ'փոխելով: Երանի թէ
ձեռքերին մ'աղարկէր, կ'ստէի միտքեմ, սրբեմ մեյմ'ալ
գրեւոյ գտնելու բախտը չ'առնեցայ:

Արդեւ մամը ոչ էր, մաթի փոքր առ փոքր կը կոխէր
և մենք Երկուքս այնքան յայնած կենդ որ աւելորդ
սեղեղներք ծովեզրին վրայ պայտ մ'ընել և անոր զար-
մանայի դիրքը վրայէի:

Պիտի շարունակուի

ՎԵՐՆԱՅԷ:

Երկատարը սերով սերք

Անքաւ գտն:

Միայն սերով մարդու կ'աղարկ

Եւ անգուն:

Միայն ծնունդ մեր էր թին

Կրտաւոր,

Ինչո՞ւ սերով պիտի իջնէ

Մահաւ փառ:

Մարդու արեւ վերակեր մէջ

Մթնայի,

Միտքով միայն պարզուելով

Կը փայլի:

Եթէ մարդիկ դեռ տնի պէս

Հոյի վրայ,

Իրարու միտ կ'առնեն այսօր

Անխնայ,

Եթէ կին է սերտով նստաւ

Եւ գտարի,

Եթէ արհեստ սերտ գրեւելու

Կ'առնի յարկ,

Եթէ կոյս սերտ ոչ ոք տնի

Եւ ոչ գտն:

Եւ վրայէի կը բնաւ արդ

Հեղեղ մաթ:

Երկատարը գտն սերելէ

Մի գաղթի:

Ո՛հ սերելու արեւ նիւթեր

Չ'են պարկեր:

Բնաթ թեան սեպ, վաճառ թին

Եւ հոյի

Մեզ կ'ընծայեն դպար թին

Պարտադրել...:

Փարմ այս ծաղիկի սեր կը բուրէ

Անտառս:

Փոքրիկայս բոյս կը բերէ մեզ

Յոյս առաւ:

Փռչուն Երգով հաւ կ'առնէ

Նոր պարտեղ,

Ուր սեր անչէջ երանութին

Կը տայ մեզ:

Հոյ պաշտէ իր շարժամով

Չ'աղարկէ

Մեզ կը բանայ նոր հրապար

Եւ տիկեր...:

Մարդերու հետ տակայն եթէ

Բնութին

Քեզ երեւի այսօր հետեւ

Չ'առ խոչին:

Երկատարը, գտն մի գաղթի

Սերելէ: ...

Ախրեկ՝ պաշտել սիրտով եւ զոհ
Ընել է :

Ո՛հ մի՛ դադարիր. մարելի՛ն Լաք

Ներքին հուր

Այլ չ'արժարձիր. եւ հեաք սննդի

Անկողմ մար :

Յիշէ՛ն անդալս որ երկրի վեր

Երկինք կայ :

Հոն եւն մեր սէր եւ հայրենիք

Ազապայ :

Յիշէ՛ն եւ միշտ ծարաււղ ան

Ֆոտարով :

Անր երկնամիւս միայն կը սոց

Արտի գով :

Թնոյ գեւաթիւն մարմնով ծրլոյրի

Ախար հեա :

Անր անտարի կ'ընտրել պատի

Արահեա :

Գալի՛ն զսոն հոն նաեւ միմակ

Եւ անոք :

Պապաւս կեանքի ըստնեկուն

Մ'ընել հոյ :

Գեղ սրկնակ անիս հոգին

Որ գիտցա

Ախրեկ, զոհսիլ եւ մպակով

Չգալ ցա :

Երբ մոռ գոխով զկնք կը տաներ

Գեղեքման :

Եւ չ'էր ձգեր իր պարտիք

Այլ կարման :

Թարգմանութիւն

Բ. Ժ. ԲՐՈՒՏՈՒՆԻՆ ՄԱՀԸ

Ամսուս 19ին մեռաւ Պարսն Բ. Ժ. Բրուան :

Երեւելի հեղինակը ծնած է 15 յուլիս 1807ին, Պրզնա-
սան քաղաքին մէջ :

Մեղի համար երեք նշանակելի պարբերութիւն կը
գիտենք Բ. Ժ. Բրուանին կեանքը քննելու տեսն :

Առ քի պարբերութիւն մէջ կը տեսնենք որ ինքզինք
բոլորովին Բնիկերական Գիտութիւններու (1) տեսած եւ
խիտ համեմատ պաշտօնով մը դրողամբ՝ բանասերներու
խրատները, ձեռք կ'առնու եւ զանկա կեղեքողներու
զեմանցողութիւնի գեղեքեր կը դարձնէ (Ֆարմէ) : Բանու-
նները չ'են կասկածիք անգամ որ այսպիսի հզօր պաշա-

պան մ'ունին եւ իր անունը հաղկա թէ քանի մը դիտու-
նեկու քով յարգ կը դանն :

Երկրորդ պարբերութիւնը կ'սկսի ինտրովարի Չնին
խոսովութենէ հաղկա : Բ. Ժ. Բրուան խորհելու ժամա-
նակը անցաւ եւ զործելու սրբ եկաւ ըստով իր հոսմու
զրիշով կը նետուէ հրապարակի վրայ : Պատգամաւորու-
թիւնը կ'ընդունի, բայց զգալով որ Սահմանադիր Ժողո-
ւին բեմը իր բնութեան չը յարմարիր, լրացութեան
բեմը կ'ընտրել եւ կ'սկսի իր անգիտ տաղանդով նաեւ
թշնամիներու մաս խոնջորեն տալ :

Այլ որ այս վրդավոր սրբը չ'է անսամ՝ չը կ'ընտր
երբեր զուշակել թէ ինչ մտային խոսովութիւն մը կ'ընայ
զոգրել ճշմարիտ տարանոյ մը : Լէ Մարիլիզին ըստած
յոգուածը, հարիւր քսան հազար թիւ ծախուէնէ Լաքը,
Երկրորդ սրբ նորին տղել տալ հարկ եղաւ : Այս խոս-
վաւն յոյուածին մէջ կը գտնուէին հետազոյ տողերը
զորանք ուսմի տղա իր թշնամիներու վրայ կը նեակը
— « Զորպարակ մէկը երբ անկիւս չը կ'ընտր պատա-
խան տալ (3), պատեկողովի զաւալին վրայ բանած
զերին տպաննէ Ե. ո' գիշակեր Մաթիլիզանք, ձեւ
բարբին յարմար վարմանք մ'է սոյ : »

Երրորդ պարբերութիւնը կ'սկսի աքտարով : Այն
սանն Բ. Ժ. Բրուան Պրիւսիկ քաղաք՝ կէ մը սրբ-
տարեկ քաղաքական գեղեքերն՝ կէս մ'ալ կեանքին
բնի զմտարութիւններու, ներքեւ նիւնն՝ վերտան
զրիշը ձեւք կ'առնու ու կ'աշխատի իր ազգութար հո-
գալ.... :

Այս լուսութեան մէջ կը պատարտուէ քանի մը նշա-
նաւոր գեղեքեր զորանք հիմայ քննել պատահ ժամանակ
չ'է : Ըսենք միայն թէ Բրուան ընթերցողներու ուրիշ
մեծ յատկութիւն մ'ալ յայտնեց հոն իր կրկնաւո-
թեամբ :

Անկախաւորը Տիւման, 1848ին, տեսնելով որ բանուոր-
նեկու սրբ ծաղեցաւ, բառ մը հարեց միայն քաննալ
եմ ըսելով : Այս բառը մանաւանդ Բ. Ժ. Բրուանին կը
վերաբերուի, վրան զի աքտարն եւ զտանով ետն
չառ անգամ զբանախնեք աշխատութիւն խողեքեց,
ինչպիս լով կարող սրբորդ կ'երթայ կարանս կտաւ կը
ընտու տեսնելու մէջ.... :

Երբ դարձաւ մէջ ընկերան զիտութիւնը մշակող շատ
անձեր զանուցան եւ ժողովուրդին վերաբերու զարման
մը դաննելու համար շատ զոհեր բրին, բայց ոչ Գալու,
ոչ Լուի Պարս, ոչ Բիւր Լյուր եւ ոչ իրենց նախորդները
Բ. Ժ. Բրուանին կրնան հաւատարմի միտքի սածով եւ
զիտութեամբ : Առ ջննեկու զրուածին մէջ տեղի երայ,
տեղի զգայութիւն եւ տեղի մարդարեւութիւն կը տես-
նուին ու շատ հեղ արձապանց են հիմումին կարծիքնե-
րու : Բ. Ժ. Բրուանին քով կը գտնուէր, ընդհանաւոր
անգրգուշի արաւախտութիւն մը եւ զորտար սիզբունը

(1) Այն ժամանակ Բ. Ժ. Բրուանը բանում էր որ պո-
տիս ունեցանք գիւր ձանկեղալ :

(2) Carnassiers de Maltius je vous reconnais là.

(1) Sciences sociales.

մը զորն որ մինչև իր լեռնին չունէր պաշտպանեց, այսօր քնքն անձն ապստամբինը: Առով չ'ենք աչքի բնա՝ անդիլ թէ Բրտան չ'ը սխալեցաւ: Անտալ միայն Աստուած է: Իր բերն իսկ լսած ենք Տանգին այս խօսքը — ձեռնարկութիւն բնաւ երկ — րայց կը համարձակինք լսել որ նաեւ ծանրապէս սխալեալ տանձ իր միակը տկարութեան եւ նուազութեան փաստեր չը տեսնէրք: Բրտան կը սխալէր ինչպէս լսելէ մը կ'իջնայ, միշտ սրիւթ լեռնը:

Բ. Բրտան խիստ տարբեր, պատուար եւ համեմատ անձ մ'էր, եւ հիմայ որ իր գիտել սեւ հայկին ներքին կը ծածկուի՝ Տէրութեան օրադրեանքը անգամ իր բնաւին կ'անդին յարկ բնաւին պարտաւարութեան կը սեպեն: Բրտան Երբեք իմ փիլիսոփային պէս կըրնայ լսել (1) դեռ կ'ենդանի փիլիսոփայեանք — « Զեր տարբեր մարդ պարտաւար մեկնելու տեսն, եւ գտնանք ի զորմ զորն — հիմայ աշխարհէս կ'ենքմ միշտ այն ապրիլ զորն որ մանկութեան ի վեր չը դադարեցնէր ընկեն: Թող այստեղեան անտալութեան մարդ չը մտնի եւ աշխատային արտի իր աշխատանքը... »

Բ. Բրտանին մարմինը սղակի գերեզ մանաւանդ տարուեցաւ:

Ս. ՈՍԿԱՆԵԱՆ.

ՄԱՆՔԻ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆերենտայի մէջ տալուած ֆեռնիմբրանեո անուն լրագրի պետը հետապայ ապրէ կը հրատարակէ ստորագրողներուն համար:

« Լրագրիս, 1865ին, իր վերջերս տարին կ'աւանտ: Իր զրաւը այսօր մի եւ նոյն է 1180 թիւէ հաքը: Երեսուն յորս անգամ իշխանութիւնը զայն բռնել տուաւ, 7389 լիւր տարի եւ 664 օր բնաւի գաղաղարտեց: Տուն թալուեցաւ ամսի յարձակում մը, տալուածքս եւ պատու ղրգաւեցան անխնայ եւ կուս կը շարունակեմ տալ վեց տարի ի վեր: Բնա՛յ այս օրինակ ըլլայ անոնց օրնք մինչև այս կէտ իրենց տառապիւր բանակումինը չը մեղմեցնէ ինձ: »

Ներքին կը տեսնուի Ա. Սանթրի մը ստորագրութիւնը: Եթէ չ'ենք սխալէր ֆեռնիմբրանեո լրագրի:

զիրը շումի կողմնակից է եւ հետեւեալս Խաղաղի միտ թեան թշուած լրաց այս շաղկիւր որ իր լրագրը հոս յիշեալ Բարդի միտ օրադրեանքս պէս: Պ. Ա. Սանթրի կը մտորի, կը հասանինք, երբ հայրենիքին օգուտը այն տեղեր կը բնաւ ուր հիմունքն թաւեցնուած միայն — համար մը կը գտնուի, լրաց այս զաւանթն տարի ի իր տանը թալուի, պատուր վար պարեն է իր տղաւորութիւնը: Կ'եսաւ: Այսպիսի հալածում մը բռնութեան կը վայել եւ ոչ ազատութեան օրն որ արեւի պէս կը փայլի ամեն տեսակ մարտերու համար եւ օրն որ իր պաշտպանութիւնը վեհանմանութեան եւ ոչ իր պաշտպանութեան:

— Երկրիս երեսը գտնուած բոլոր երկրամասերուն հաշիւը հետապայ կերպով կը արտի օրադրեանքէն:

Երբայց մէջ 60,000 քիլոմէթր որ բաւէ է 15,000 միւր: Ամերիկայի մէջ 62,000 քիլոմէթր: Ասիայի կաւմէրը 1,600 քիլոմէթր եւ Ռուսիայի մէջ 300 քիլոմէթր: Բնա՛յ ամենը 124,000 քիլոմէթր այսինքն 31,000 միւր:

Այս հաշիւին մէջ Միացեալ Նահանգները 50,000 քիլոմէթր անին, Անգլիան 20,000 քիլոմէթր եւ Ֆրանսան 12,000 քիլոմէթր:

— Բայց երբայց բնակչութեան թիւն է 327 միլիոն հոգի: Պատարտա զօրքի բանակները զաւան Ներքին կը պահեն 4,700,000 մարդ, արմը համար եղած ծախքը զրեթէ երկու միլիար հինգ հարիւր միլիոն ֆրանքի կը հասնի:

— Գարդիներուն բրած հաշիւին նայելով, կ'ըսէ Մոնիթորը, երկրիս վրայ եւթ միլիոն հոգի կը գտնուին արմը կէտը երբայց մէջ մանաւանդ Ռուսիայի կողմէրը որ 1,220,000 հոգի կը հաշուի: Աստուայի մէջ եղողներուն թիւն է 853,300, Բրտանի մէջ՝ 234,500 եւ Գերմանիայի միտ իշխանութիւններու մէջ՝ 192,000: Ֆրանսիայի քաղաքներէն 16 քրիստոնեայի գէմ մեկ հոգի կը հաշուի: Եւստի եւ Նորվեյի կողմէրը հոգի թէ մէկ հոգի կը գտնուի 600 քրիստոնեայի գէմ: Ֆրանսան կ'ամփոփէ 30,000 հոգի, Անգլիան 42,000՝ եւ շեղեալս 3,200: Նշանակիլի է որ այն երկրներու մէջ որ հոգիները ազատ են (Ֆրանսա, Պիտերքա եւ Անգլիա) իրենց թիւը օրն որ պակսուած վրայ է: Գարուն սկիզբէն մինչև մեր օրերը՝ միշտ զարգացնելը, օրնք թիւով 200 հոգի են եւ 33 ընկերութիւններու նպատակ կը շարժին, հոգի թէ 20,000 զարձ բերք են, այն ալ Աստուած գիտէ ինչ խոստումներով:

Համարաւոր

Ա. ԹԻՐԻԻԻԻ.

n'est-ce point de pouvoir te dire à toi philosophes débiteurs de grandes obligations tous les devoirs de

mon panegyrique et ce qu'ils en-